Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով

ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

2664

1727

1727

4407

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՐՁՐԱՀԱՅԵԱՑ ՎԱՆՈՒՑ

ԵՒ

ԿԱՆՈՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՆՈՐԱՇԷՆ ԳԻՇԵՐՕԹԻԿ ՃԵՄԱՐԱՆԻ

—

Ի ԼՈՅՍ ԸՆԾԱՅԵՑԱՒ

ի Հայրապետութեան Տ. Տ. Գէորգայ Դ. Մեծագործ Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց

ի Պատրիարքութեան Սրբոյ Երուսաղէմի Տ. Եսայի [illegible] Սրբ. Եպիսկոպոսի

ԵՒ

Կ. Պօլսոյ Պատրիարք Տ. Մկրտիչ [illegible] Խրիմեան Ազգ. Եպիսկոպոսի

2664

—

1872

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏՈՒ Վ.Ի.Ն.ՁԵԼԹԻ

4407

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Ամէն ժամանակ մարդուս կատարելութեան ամենահարկաւոր պտուղն է, անցեալ վաստակը, և թէ օգտակար գործածածները յիշելով ներկային մէջ ուշխաշով ըղձութիւն ընել, և դուն գործել ապագայ չարիքներու առաջքը առնել, և որով կորուստ ըլլայ կեանքը ապահով խաղաղութեան մէջ պահելու։ Արդ՝ բոլոր ազգեր և մանաւանդ Հայոց ազգը, իրեն նախնիքներու բոլոր գործքերը յիշեցնեցին յիշելէն զկնի, անոնց անունները ալ կը յիշատակէ, յոգուս ներկայ և ապագայ կացութեան, և մեր նուաստութիւնս 1872 յունուար 1 'ի բարձրհայեաց վանս յուխտ և երկրպագութեան դնալով սուրբ Տաճարին, պատահեցաւ վանից դրեանց թանգարանին տեսութիւնը ընել, ուսկից ձեռքերնիս անցաւ վանից 434 տարուան վանահայրերու և անոնց գործքերու ձեռագիր արձանագրութիւնը, և լաւը աչքէ անցնելէն ետքը, չուզեցինք յիշեալ 434 տարուան պատմութիւնը 'ի մթին մնալ, յիշելով զերախտիս անցեալ վանահարց. ըստ բանին թէ՝ զերախտիս բարեկամին թաղել չէ՛ հրաման, վանորայ ծաղկաքաղ ընելով համառօտակի այն տետրակիս մէջ ամփոփելով տուաք 'ի տիպ արձանագրել և 'ի լոյս ընծայել. արդ՝ խնդրեմ իւրաքանչիւր ոք մեյ մէկ տետրակ առնել և իմանալ բարձրհայեաց 434 տարուան մէջ եղած գործերը և վանահայրերը, թէ ովք էին, և ինչ բարեաց յիշատակի գործ ունին։

1872 'ի մայիս 1
'ի վանս բարձրհայեաց
սուրբ Աստուածածնի

Մկրտիչ Լուսարար Տէրունեան
Եղբայրակից սուրբ Էջմիածնի
Միաբան Մշոյ սուրբ
Կարապետի վանուց

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՐՁՐԱՀԱՅԵԱՑ ՀՐԱՇԱԼԻ ՎԱՆԻՑ

1 Ըստ հին աւանդութեան, սուրբ Տաճարն հիմնեալ լինի
'ի Թադէոսէ յԱռաքելոյն, և անտի մինչև ցամ տեառն
1434 ո՛չ գտանի պատմութիւնն, այլ զի միայն սկսի 1434
յամին պատմել այսպէս: Բաղիշոյ 'ի սօռ գեղջէ գանձա-
սայ նախաշ Մկրտիչ եպիսկոպոս շինէ զտաճարն գմբեթն
քար ու կիր բարձրաբերդ շինուածով, և 'ի ներքոյ Տաճարին
զետեղէ եօթն բեւր մարտիրոսաց մասունսն, բերեալ 'ի Մի-
ֆարկինու, և զկենացփայտ Նշանն բերեալ 'ի կաֆայու
(Թէոդոսիայէ) դնէ 'ի տաճարն և բազմահնար հանճարովն
յօրինէ զբազմախաչեայ շուրջառն, և շինէ զսենեակսն զար-
դարէ և կարգադրէ վանս և վախճանի, որոյ յիշատակն օրհ-
նութեամբ եղիցի:

2 Իսկ 1434 էն մինչև 1603 ին չկար շարունակութիւն
վանահօրց, ուստի՛ ասէ Սրապիոն կաթուղիկոս Եդեսացի
և ոմանք Համթեցի, զկնի բարձման պարտուց սրբոյ Էջմի-
ածնի և զկնի կրելոյ զվիշտս և զչարչարանս վերադառնայ
'ի նախկին վիճակ իւր Համիթ, և զգրեանս իւր դնէ յիշա-
տակ ի վանուցս թանգարանն, և վախճանի 1604 ին, որոյ
յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի:

3 Եւ զկնի սորա յաջորդէ աշակերտն իւր Մշեցի Բարսեղ
եպիսկոպոս, վասն սորա և գործոցն բնաւ ոչ յիշատակի
իր ինչ յարձանագրութեան, այլ և ասէ յաջորդեաց և վախ-
ճանեցաւ:

4 Եւ սորա (ասէ) յաջորդեաց զկնի սորա Արղնցի Թօղոս
Ղուկաս Եպիսկոպոս, 1641 և ունի յիշատակ մագաղաթեայ
և թղթեայ մեծ ընտիր Աստուածաշունչ գրեանսն և զմի
ձոյլ պղինձ, որոյ յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի:

5 Եւ զկնի սորա յաջորդէ Եղիազար վարդապետ Անդապ-
ցի, 1647 ին · զխարսխեալ տնկեան նորոգէ, և առ դրան ե-

կեղեցւոյն յաւելու զդաւիթն, ուր այժմ թաղեալ կան մարմինք ենչեցելոյ վանահարց, և ապա լի՛ի Պատրիարք, Երուսաղէմի և Կոստանդնուպոլսոյ և ապա Կաթուղիկոս Էջմիածնի 1630 ին և առաքէ զբաղում զընծայս յիշատակ որբոյ ուխտին, որոյ յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի։

6 Եւ զկնի սորա յաջորդէ Աբէնցի Օհան վարդապետ, աշակերտ Փիլիպպոս Կաթուղիկոսի և առաքի սա 'ի Լոֆ քաղաք Լեհաստան, քանիչ Նիկոլ Եպիսկոպոսի գործոյն և լինի սիրելի յաջողիչոյց, և պատուի բաղում ընծայիւք, իսկ նոյա խանթակամեալ 'ի պատկեր սրբոյ կուսին, և խնդրէ 'ի նոցանէ տալ ինքեան յիշատակ, և նոցա որքան դժկամացեալ 'ի սոյն խնդիր, և դարձեալ 'ի սէր և հիպատիւ նոցա ընդունին. զպատկերն որ 'ի Ղուկաս աւետարանչէ նկարեալ սանն, ուստի բերէ ընդ ինքեան և դնէ 'ի տաճարն յորմէ բաղում հրաշս լինելոյ ազգաւ թէ՝ 'ի Պոլսոյ և թէ յայլ քաղաքաց, բազում զընծայս բերէն և պատուեն զսուրբ պատկերն, ուր մինչև ցայսօր պատուի, և բաղում չինուածս արարեալ Օհան վարդապետի, և մանաւանդ աղբիւրն որ 'ի վերոյ Ամայ ճանապարհին, մինչև ցայսօր Օհան աղբիւր ասի, որոյ յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի։

7 Եւ յաջորդէ ամիրեցի Սահակ Եպիսկոպոս 1695 ին, և ունի յիշատակ զմարգարտաշար ըղձեսս, և զմագաղաթեայ Աստուածաշունչս և զայլ գրեանս, որոյ յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի։

8 Եւ զկ'ի սորա յաջորդէ Սրբոյ անկեալ Աստուածատուր Կաթուղիկոսի աշակերտ Դանիել վարդապետ, և ունի յիշատակ քարեայ չաղարջն, որ այժմ առն լինել աւերակ։

9 Եւ յետ սորա յաջորդէ Պետրոս վարդապետ չինող Սուրբ Նիքայիս եկեղեցւոյ Համիայ, ունի յիշատակ մարմարոտաց արեամբ շաղեալ ճրագարանն, 'ի մամ որոմանց կոյտակի, իսկ լցեալ վառեալ դնեն 'ի խնդանն բարեխօսութեամբ Սուրբ կուսին և Սրբոյ մարտիրոսացն պահպանի

'ի կայծակնահարութենէ, և վախճանի 1759 ին, որոյ յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի։

10 Եւ յաջորդէ Բաղիշեցի Յակոբ Եպիսկոպոս աշակերտ Լուսոյ Զաքարիայի ընդ Աբրահամ որդով, սոյն Աբրահամ վարդապետ եղև Եպիսկոպոս և ձեռնադրեաց զԼուսիկ Կարապետն վարդապետ. 1759 ին։

11 Եւ ապա յաջորդէ Աբրահամ Եպիսկոպոս, և յաւուրս սորա հրկիզի մենաստանս, ուստի չինէ Յարչ Իլծոյ, զրաստուց և անասնոց տունն, հանդերձ ըշտեմարանաւք և սենեկաւք, որոյ յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի։

12 Եւ յետ այնորիկ յաջորդէ Լուսիկ Կարապետ վարդապետ 1768 ին, և չինէ զհրկիզեալ տեղիսն 'ի հիմանէ, և ձեռնադրի Եպիսկոպոս 'ի Սիմէոն Կաթուղիկոսէ և համատանցի Օհաննէս Պատրիարգ, առաքէ Արապկերոյն զՅոնան վարդապետ Համիայ առաջնորդ, և Լուսիկ Կարապետ Եպիսկոպոս զվանս զատելով Համիայ, Արզնի և Խարբերդի գաւառաց, զվիճակելով վանից և նոսի վանահայրն և իւրանձնական դրամն 12500 դահեկան ծախս առնելով չինէ ըղխախանան, և զարդարէ կահիւք և կարասեաւք, որոյ յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի։

13 Եւ զկնի սորա յաջորդէ Համիայեցի Թէոդմէճեան Սահակ Եպիսկոպոս և պատահի սով և մահ և լիութեամբ կերակրոյ պահէ զմիաբանութիւնն և յետ սովուն, ձեռնարկէ 'ի լինութիւն եկեղեցոյ և սենեկաց, և 'ի Թէոդմահեայէ բերէ աղճապատս (քեռչի չինի) որով եկեղեցոյ սրմանն չինէ և զարդարէ, հոյակապ Առաջնորդարան կանգնէ, և բոլոր սենեակսն սիւռոցաւ կահ և կարասեաւք զարդարեալ պատրաստէ ուխտաւորաց, յետայնորիկ կազմէ արձանագրութեան տամարն, և զետեղէ վերոյ յիշեալ վանահարց անուանս 'ի մամ 1800 ին և յետ բաղում բարեկարգութեանց արարելոյ նորա վախճանի և ամփոփի առ դրան Սուրբ Եկեղեցւոյ, որոյ յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի։

14 'ի տեղի սորա յաջորդէ Սահմեան Կարապետ վարդա-

պեան և չինէ զխախտեալ տեղիս ինչ՝ և ունի զմի սենեակ յիշատակ իւր, և մեկ արծաթեայ ջահս գնեալ 'ի Համթայ Սուրբ Կիրակոս Եկեղեցւոյ, և վախճանի 1823 ին որոյ յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի։

15 Եւ յաջորդէ Օհաննէս վարդապետ Կիւմիւշխանեցի սա ևս զխախտեալն նորոգէ տեղիս ինչ սենեկաց և ունի զսենեակ իւր յիշատակ, որոյ յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի։ վախճանի և Թաղի առ դրան Սուրբ Եկեղեցւոյ։

16 Եւ ապա յաջորդէ Օհաննէս վարդապետ Սեբաստացի և սա ևս շէն պահելով զվանս ունի յիշատակ զսենեակ իւր և զայլ յիշատակ, և վախճանի և ամփոփի առ դրան Սուրբ Եկեղեցւոյ 1840 ին։

17 Միաբանք անմիաբան դոլով բերին և զԴովկիացի Յակոբ Եպիսկոպոսն և դնեն վանահայր, և չունելով յիշատակ և դարձեալ գնայ Եւդոկիայ, որոյ երթալն օրհնութեամբ եղիցի։

18 Յաջորդէ զկնի նորա Համթայ Առաջնորդ Յակոբ Եպիսկոպոսն, 1844 ին, և 'ի հիմանէ կառուցանէ զկրկնայարկ սենեակսն վանք Միաբանաց, և 'ի Սահակ Եպիսկոպոսէ չինեալ վերնատունն բանայ և որոն որ 'ի ներքոյ նորա 'իվերս առնու և պայծառանայ Եկեղեցին, և քանի զարարս այս գնէ և հրաժարի 1846 ին և գնայ Համթի, որոյ յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի։

19 Եւ զկնի նորա յաջորդէ Օհաննես Սեբաստացի վարդապետն սորա կացեալ ժամանակ ինչ չունելով յիշատակ օրհնութեան և գնայ 'ի Սեբաստիայ որոյ երթալն օրհնութեամբ եղիցի։

Այսմ նուագի վիճակայինք յուսակտուր եղեալ 'ի ձեռաց անյիշատակ վանահարցս, ուստի դիմեն 'ի վանս Մակաբայեցւոց և բերին Օհաննէս վարդապետ Տիգրանակերացի տէր Պողոսեան և հաստատեն վանահայր 1848 ին։

20 Օհաննէս վարդապետ Տէր Պողոսեան, երկու ամ կացեալ սորա չինէ զբոլոր չորս ամեայ խախտեալն չինուածոց

և ընդ դրչեամարանոցն ցօրենով և այլ պարեղենօք բաւական երկու տարւոյ կերակրոյ վանից։ միաբանութեանց և ուխտաւորաց և յետ այնորիկ յաւել ևս ըստանայ 17000 դրշի 24 կտոր զարտորայս (թարլայ) վան հողագործութեան հաստատ 24 կտոր հիւճճէթիւ 'ի ձեռն Գրիգոր վարդապետի Տիգրանակերացւոյ Սահակեան, որոց տեղի անունը ախոռներ կոչին, և յետ այնորիկ յաւելու 'իգանձանակն 3500 դրշ պատրաստ դրամ, և այլ արծաթեայ մանրունք յուխտաւորաց հաւաքեալ, ահաւասիկ սորա և նորա նախորդ վանահարց հաւատարմութիւնն 'ի խորհրդածութեան առնել կշռոշ ապդասերք, կարեն զյարդ սորա և նոցա լաւագոյն իմանալ և այլն։

Եւ այնմ ժամանակի միաբանք չ'տանելով սորին հաւատարմութիւն յարուցանեն խռովութիւնս, ուստի' լաւ համարեալ նորա կատրմի հաց, երթալ 'ի վանս Մակաբայեցւոց ուսել խաղաղութեամբ և վարել զպաշտօնն, քան թէ ի խռովութեամբ նստիլ ի սեղան զարդարեալ ևայլն։

Վանորոյ կամովինՀրաժարի և գնայ 'ի վանս Մակաբայեցւոց։

Եւ վիճակայինք հանդերձ յոյն ուսատաղաչի Տիմոթէի ազգայիւ դրեն մահսեր հաւատարիմ միաբան Արժանապատիւ Գրիգոր վարդապետ Սահակեան, և Ակիլ գիւղաքաղաքի աւագ տէր Նիկողոս քահանայիւ քանի երևելի անձամբ յղեն և խնդրեն ժամ յառաջ զվերադառնալն ի պաշտօն իւր իսկ նորա առեալ զմահսերն, գրէ զպատասխանին այս պէս։

Գրիգորս ըստեղ 'ի Բաղաքրիւն կոչաց և ՝ն 'ի Բաղարիւն, զի 'ինքն չէր հաստատամրիւան ընդանիւ եւ Բաղարայ յոյժ, արդ՝ 'ի հրաժարիլն մեր ընդ Բաղարիւն, ուստի անհնարի այսմ տիրոջն իւր զբարդառնալ 'ինքն։

21 Յաջորդէ ևս Համթայ Առաջնորդ Յակոբ Եպիսկոպոս 1850 ին, և բանայ վարժարանս և ժողովէ տասնի չափ զաղգայս և տայ կրթել և 'ի միջոցին այնմիկ, կիսոյ չափ նորոգի Մատենաւ եկեղեցին, և զկէօլֆիկունն նորոգ կառու-

ցանի, և հրաժարի գնոյ Ցակին 1853 ին, որոյ յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի ։

22 Օհաննէս վարդապետ տէր Պօղոսեան յաջորդէ պետութիւն և կոնդակաւ 1857 ին, և սկսի զուեղակն շինել և գիղ-եալ պարտան վճարել, վարդապետեան խարբերդցի Գաբրիէլ Օհան քէհեայի և քառասուն հազար ղուրուշ իւր անձնական դրամն ծախելով կարգադրէ վանս, և լնու զշտեմարանսն, և հերկել զհողս, և պատահի սով 1863 ին, կերակրէ առատօրէն զմիաբանութիւնս և զուխտաւորս և օտարականսն, և վճռական մասնաւոր ղողքատան, և սկսի զ'որ շինուածն շինել ։

1 Յառաջին տարին, որ նստաւ վանահայր 1857 ին, 'ի մէջ եկեղեցւոյ վերնատան յատակն տապառած վէմք գոլով զայն ամենայն կռանաւ և վառօթիւ մաքրէ 'ի ձեռն քարահատից և գործաւորաց ըստ երկու ամիս, և լայնացոյց զանդին և պայծառացաւ տեսք եկեղեցւոյն, բազում աշխատութեամբ և ծախիւք դրամից ։

2 Եւ զկատարեալն 'ի քարանց յապառած վիմաց'ն, հաւաքեալ շինէ 'ի հիմանէ զսենեակս որոյ դուռն և մի լուսամուտն յարեւելս, միւսն 'ի հարաւային հայի ։

3 Սոյն սենեկին կից, Կիրակոս վարդապետի յանուն սենեակն միանգամայն աւեր ըլլալով նորեն շինեալ 'ի հիմանէ մեծ և փառաւոր գեղեցիկ յօժ ։

4 Առաջի ջրհորին մերձ եւս շինել զնոր մեծ ջրհորմի, առընթէ, որբառաչ քարամբ յատակն և զորմն, և բաշխէ առատապէս զջրհոր ջուրն միաբանից և ուխտաւորաց, բառնալով զպատճառ ծարաւալլութեան յաւուր ամարան ուխտաւորաց և միաբանից ։

5 Ի վերոյ սոյն ջրհորն շինէ զմի մեծ սենեակն երկու լուսամաւք, միանգամայն կոփածու քարամբ․ որոյ լուսամուտքն մինն հիւսիս միւսն ընդ յարեւելս հայի, փառաւոր ամարանաց ։

6 Առ դրան Սուրբ Եկեղեցւոյ շինէ, եկեղեց ընդար-

ձակ, ուր ժողովուրդն յետ արձակման յեկեղեցւոյն անդ-հանգիստ առնել նստին հայել 'ի լայնածաւալ դաշտն Արդնու և բանակցին ընդ սիրաջան բարեկամն ։

7 Սոյն էյվանիս մէջ, երկու սենեակս լուսամուտք հանդերձ շինէ, որոյ լուսամուտքն հային 'ի հիւսիս 'ի պարտեզն, և յարեւելս և 'ի յարեւմուտս ։

8 Նա և 'ի նեղ ճանապարհաւ դէպի յարեւմուտ շինէ սենեակն շքեղ, որոյ լուսամուտն հայի 'ի հիւսիս պարտեզն միւսն 'ի դուռն վանից ։

9 Եւս սկսեալ 'ի նոր ջրհորէն մինչև ցվերջ, սենեկի ներքեն շինէ հաստահիմն որմովք և սրբատաշ քարամբ պայծառ լայն կամարօք ընդարձակ տեղի զբոսանաց և անասնոց, որոյ առատաքին տեսքն շինուածոյն իբրև զպարիսպ հայակապ քաղաքաց ցուցանէ 'ի դաշտն ճանապարհորդաց և 'ի վանս եկող ուխտաւորաց 'ի հիացումն կարդալ ։

10 Եւ շինէ չորս սենեակս, մին երկու կամարակապ լուսամաւք, միւս երեքն միով կամարակապ լուսամաւքաւ ուր չորեքին լուսամուտքն հային 'ի հիւսիս իպարտեզն յանուն փոխմահուք Միհաքեան զարմին հիմնից կառուցեալք, յիշատակ նոցունց սերնդոց ։

11 Ի ներքոյ յիշեալ չորից սենեկաց սկսեալ արտաքոյ դրանէ մինչև ցխոհերանոցն շինէ լայն և ընդարձակ կոփածու քարամբ հաստատ որմովք և կամարօք տեղի զբոսանաց և տեսք նորա իբրև զպարիսպ երևի 'ի դաշտն ։

12 Նաև և շինէ երկու սենեակս քայքայեալն 'ի հիմանէ, հաստատ որմովք և լուսամաւք որոյ առին, զաղանծայ և տէր Աղաուրի սենեակ, և շինէ զմի թանատուն, ուր հարբն զմածունն և հանեն զիւղն ։

13 Ցետոյ առաջնորդարանին Սեբրեկեցոյ քէօշկ անուանչուք տեղն, 'ի հիմանէ կիրու քարամբ շինէ զմեծ սենեակն 30 գերանաւ, ուր բազմութիւն ուխտաւորաց նստին և առջեւն սրբատաշ քարամբ էյվանի, և մերձ սորա փոքր սենեակ մը ։

14 Վեմաշուք Միսաքեանց սենեկաց վերայ, չինէ 23 գերանաւ մեծ և փառաւոր սենեակմը յանուն Ուրհատոց և Սաղակ Եպիսկոպոսէ չինեալ առաջնորդարանի, 36 հատ գերանան փտեալ գոլով, 36 գերանաւ նորոգէ, և յառաջագոյն տախտակեա փայտի չինեալ կամարն սրբատաշ քարամբ չինէ, որ ընդ յարևելս հայէր՝ 'ի մէջ այնր բարձու սրահին, չինէ երկուս սենեակս կամարակապ լուսամուտք վանդակաւ, որոց դրունքն հային 'ի հիւսիս, լուսամուտքն մին յարևելս միւսն 'ի հիւսիս։

15 Եւս երկու սենեակ կից միմեանց չինէ, սրբատաշ քարամբ և կամարակապ վանդակաւ լուսամուտք դեղեցիկ, և զմի փառաւոր կամարակապ վանդակաւ լուսամուտմը խոհերանոցին, և զխոհերանոցն կրկնապատկեաց մեծութեամբ, 'ի դիւրութիւն ուխտաւորաց առանձին կերակրոցն, և սրահմ մեծ սրբատաշ քարամբ և կամարաւ, վասն ձմերան դարման տանելոյ տանեացն, 'ի դիւրութիւն որ հայի 'ի հիւսիս։

16 Եւս երկու մեծ ըշտեմարանս դարոյ և ցորենոյ, մեծամեծ սալ քարամբ, և արտաքին դրան ներսի կողմն ստորերկրեայ քարեայ ըշտեմարանմը ցորենոյ և 'ի վերայ նորա սենեակմը դռնապանին և մշակաց չինէ, և 30 կանգուն երկարութիւն միոյ օրմին, և 10 կանգուն միւսոյն չինէ քարուկրով հաստատուն որոց միջի սենեակմը մեծ, և քիլերմի որոյ երկարութիւն է 30 կանգնոյ չափ, լուսամուտքն հային, մին յԱրևելի, միւսն Հարաւոյ ճանապարհին 1870ին։

17 Հին գինետան որմն միանգամայն խախտեալ գոլով քակէ և մղէ երկու կանգուն դուրս և չինէ քարեկրօք, և անդ չինէ չորս սենեակս, լուսամուտք որք հային 'ի պարտեզն հիւսիս, և արտաքոյ վանից կից պարսպին չինէ մեծ մառան մը ուր դնեն նիւթք դիւրավառելիք այսինքն յարդ, խոտ, փայտ, ձմերան և ամարան տեղի գրաստուց ուխտաւորաց։

18 Եւ չինէ՝ զճանապարհն ապառաժուտ վեմն վառութիւ և կռանաւ խորտակեալ սկսեալ յԱրևելոյ վերի թաղն, մինչև ցվանս, բայց տակաւին ևս կայ տեղիս ինչ դժուարին հարթ և հաւասարել իդիպոզ ժամու։

19 Բացի վերոյ յիշեալ 37 չինութենանց, 17000 ղուրուշի հող կառնու յառաջին վանահայրութեան 1844ին, և 4700 ղուրուշ այսմ երկրորդ վանահայրութեան։ միանգամայն լինի 12700 ղուրուշի կալուած, այս անգամի արտորայքն են Պէյնուռ-ղանկի, և նալչանտ Պողոսի և առաջինն ախոռներ, անջնջելի յիշատակք յաւիտենից, և իւր անձնական դրամն 40000 ղուրուշ բացի եկամտից ծախս արարեալ է։

20 Եւ յայս միջոցս հաճութիւն տուեալ մեզ կանգնել զդիլերութիւն Ճեմարանն յօգուտ ապագայ Հայ սերնդոց։

Արդ՝ արտաքոյ վանից ունի չինք 'ի վիճակս իւր, զմի ժամատուն և զվարժարան 'ի Փոյ-ղի գիւղն, զմի ժամատուն 'ի Հիլոռ գիւղն, և զմի ժամատուն 'ի Փէրռ գիւղն, և յԱրքի զմի վարժարան, և զվարժապետի, միանգամայն իւր քսակեն հոգալով ղծախսն, և Ամէ գիւղաքաղաքի եկեղեցոյ չինութեան ձեռնտու լինի 7300 ղուրուշ և բաղում աշխատութիւնս ղոհելով։

Սհատաւիկ նախորդ վանահարց, որպէս տեսանի իրաքանչիւրոց, մի կամ երկու յիշատակօք պատկեալ, և ոմանց ընաւ ոչինչ, միայն անձնական քսակին ծառայեալ, իսկ՝ սա որպէս յոյսանի տեսաք մեք աչօք, և տեսանէ աշխարհ ամենայն, որք հանդիպին 'ի վանս, թէ ուխտաւորաց տրօք և թէ իւր անձն սկսանեն, օ՛չ խնայեաց վանից չինութեան և պիտոյից, վասնորոյ ասեմք, յիշատակ նորաօրհնութեամբ և գովութեամբ եղիցի յաւիտեանս յաւիտենից ամէն։

ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՅԻՇԵԼ ՎԱՆՔՈՒ

Վարդապետս ծնանի 1806 թուականին փրկչիս 'ի Տիգրանակերտ, և մկրտի 'ի սուրբ Կիրակոս յեկեղեցւոյ, և անուանի Թովմաս, և զարգացեալ կրթի ընդ ձեռամբ ծնողի իւրոյ Տէր Պողոսի բարեկրօն քահանայի, և էր աղօթասէր և խնամասէր։ միշտ սիրեր Եկեղեցիս մնալ և ընդ խաղասէր գիտնականն կենցաղավարել, և ունէր 'ի բերան զնարեկն և զՍաղմոսն միշտ յաղօթս, ուստի ցանկացեալ կրօ՛ ուսրութեան և գնայ ի վանս Մակարայեցոց մնայ միա-

բան, ևՃՀՌՆԱԳՐԻ Վարդապետ ի Տէր Յովհաննէս Սրբ Եպիսկոպոսէ առաջնորդէ Բռնավանու, և անուն Թուխման վերադրիէ Օհաննէս, և յետ երից ամաց վարդապետութեան նորա լուեալ զհամբաւ հաւատոյ Հայաստանեաց Առաջնորդի տեառն Օհաննու վարդապետի Սեբերեկոյ, և յաստուկ հրաւիրանօք բերէ 'ի վանս և կարգէ զնա լուսարար, և յետ այնորիկ անցանի 'ի կարգս վանահարց և Առաջնորդաց և չինէ զվանս մինչև ցայսօր որպէս տեսանի ի անառակիս ասա, բոլոր գործք նորա չարագրեալ մինչ ցայսվայր, որոյ յիշատակն օրհնութեամբ եղիցի։ Սրդ՝ զայս ամենայն տեսանելով մեր, առաջարկեցաք նմա զՃեմարանիմը դիշերօթիկ չինութեան խորհուրդն, և իբրև գտաւ ընդունելութիւն զառաջարկութիւն մեր, ուստի նորին խորհրդով և աջակցութեամբ բոլոր միաբանաց, ձեռնարկաք 'ի չինութիւն, եթէ տեր յաջողեսցէ և կամիցի, քանզի զլեալ է, էթէ ոչ թէր չինէ զրուն ինանէր վարդապետն չինոցէ նորա Լայն։

—

ՃԵՄԱՐԱՆԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ԴԱՆՈՆՆԵՐՔ ՀԵՏԵՒԵԱԼՔՆ ԵՆ

Կանոն Ա. Ճեմարանը եկող տղայն պիտի գիտնայ հասարակ գրել կարդալ և տարիքը 12 — 13 և 14 տարեկան և մաքրոյ կողմանէ անարատ և ողջ պիտի ըլլայ։

Կանոն Բ. Ցգան եկած օրէն լման չորս տարի պիտի մնայ Ճեմարանին մէջ և մինակ տարին երկու անգամ կրնայ տունը երթալ սեպտեմբերը 15 ին կերթայ, հոկտեմբերի մէկին կուգայ, միւսը աւագ երկուշաբթին կերթայ, նոր կիրակին կուգայ։

Կանոն Գ. Որիշ ժամանակ ալ, հայրը և մայրը և ազգականները կրնան վանքը գալ Ճեմարանի վերակացուի հրամանաւը տեսութիւն մը ընել, վերակացուի սենեկին մէջ և ոչ օտարներուն հետ։

Կանոն Դ. Վանքից ուխտաւորք եթէ փափագին Ճեմարանը տեսնելու, մինակ կիրակի օրը վերակացուի հրամանաւ կրնան տեսնել, առանց նստելի խօսելու։

Կանոն Ե. Վանքից միաբանք, թէ վարդապետք թէ վերակացուք եւայլն, եւայլն, Ճեմարանը երթալու կամ նստելու թոյլատուութիւն չ'կայ։

Կանոն Զ. Ճեմարանը տղայոց պիտի սորվեցընէ, Հայերենի մէջ. Քերականութիւն, Ճարտասանութիւն, Տրամաբանութիւն, Թուաբանութիւն, Աշխարհագրութիւն, Եկեղեցագրութիւն, Կրօնագիտութիւն, Քրիստոնէական, Հայոց և Աղթոց պատմութիւն, Բազմավարութիւն։

Տաճկերէնի մէջ. Լեզուն, Ընդ, Աբուէ, Շերուէ որէ (Կիւլիւսթան) Թեհվիէ վէհդ Թիւրուբ, Օսմանեան տերութեան օրինաց կանոնները, քաղ Գրագրութիւն, Ցերմանի և Պարսկերէն ընթերցմունք։

Կանոն Է. Ճեմարանն տղայոց պիտի տայ օրը երեք անգամ կերակուր, առաւոտն նախաճաշիկ, ժամ վեցին ճաշու կերակուր, երեկոյին ընթրիք. ասկէ 'ի զատ պիտի տայ դասաբերք, կաղամար, գրիչ, մելան, գրելու թուղթ, ուսուցիչ, կառավարիչ, պահապան, սպասաւոր և ութ օրը անգամը վրանին և գլուխին լուանալ, և գիշերը ճրագի լոյս, եւայլն։

Կանոն Ը. Ցգան դալած օրը հետը պիտի բերէ, տէօշէկ, բարձ յանկողին, երեսարձ, 2 չարշաֆ սպիտակ եաթաղին մէջ փաթաթելու, 3 շապիկ, 3 վարտիք, 3 ինչիք, և 3 փէշկիր, 3 մարհամայ սպիտակ որ միշտ մաքրութեան մէջ պիտի մնան։ Այսնք առնելը դալուն առեր հետը կբառնի, քանզի իրենէ։

Կանոն Թ. Ճեմարանը միշտ բաց մնալու և յառաջ երթալու համար Համիդ խարբերդի և այլ մտա եղած քաղաքաց մէջ հինգ պատասուր անձանցմէ հոգաբարձութեան ժողովը պիտի գրուի, որոյ անդամոց անունքն, և տարեկան արդիւնքին լրագրաց մէջ պիտի հրատարակուին։

Կանոն Ժ. Հոգաբարձուաց ժողովոյ պաշտօնն է, Ճեմարանի ծախուց և եկամտիցը հսկել և եկամուտներ գտնալ և հաստատել. և Ճեմարանը զրկուելիք տղոց արժանաւորութեան վրայօք հաւանութիւն տալ, և տղոյին տիրոջը հարկ եղած պահանջքը ծանուցանել և առնուլ, և իրենց վիճակաւոր գրով յուզարկել որ ը'գտնուի։

Կանոն ԺԱ. Ճեմարանի կարգադրութեան և կանոններու գործադրութեան վարժապետաց, սպասաւորաց փոփոխութեան, աշակերտաց ընդունելութեան և արտաքսման հսկողութիւնը և պաշտօնը, Ճեմարանի վանից մէջ ժողովոյ նախագահինն է, և ոչ ումեք.

Կանոն ԺԲ. Ճեմարանի եկամտից և ծախուց և այլ վերաբերելոց արձանագրութեան տումարը միշտ բացուած կը կենայ Ճեմարանին այցելութեան եկող պատուաւոր անձանց որևիցէ խնդրողաց.

ՆԵՐՔԻՆ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆՔ ՃԵՄԱՐԱՆԻՆ

Ա. Տղայոց ննջարանն երկար սենեակմ է, ուրուն մէջ ամեն մէկ տղային համար տախտակէ մէկ դաւեօլ, այնոնք թախտի պէս պառկելու տեղ շինուած է իրարմէ երկու թզաչափ հեռի, երկու կարգ դիմացէ դիմաց որոց մէջ տեղը երկու ծերունի մինն այր միւսն կին, իբրև խնամատար գիշերն՝ ի գլուխ պիտի չքնին և հսկեն տղայոց վրայօք, և կանթեղները վառ մնալով մինչ ՚ի լոյս, և դուրսէն որ և իցէ մարդ՝ բաց ի երկու ծերունի յիշեալ խնամատարներէն ննջարանի տղոց մէջ չ'պիտի մնայ, կամ ննջէ, որոց գործն է ցերեկն ննջարանը մաքրել, գիշերը հսկել արթնութեամբ.

Բ. Ամեն մէկ տղայի ննջարանի գլուխ վերևը դրուած կայ չամտան, մոմ, քիպրիթ, ջուր և ջրի գաւաթ (գաւէհ) կաղամար, գրիչ և թուղթ, և դաստառք, որ գիշերն մտացածինը գրէ և կարդայ.

Գ. Առաջին զանգակի ձայնը լսելուն պէս տղաքը մէկէն կելլեն կը հագուին և կը լուացուին և կը սանտրուին կընստին ամեն մէկը իրեն ննջարանին վերայ, դասերնուն վրայ դիտողութիւն կնեն մինչև Եկեղեցւոյ կոչնակն հնչուի, կոչնակին ձայնը լսելուն պէս ամենը մէկէն իրենց վարժարանի զգեստովը կիջնեն յեկեղեցին, (վարժարանի զգեստն է մէյ մէկ խորունկ մալի գոնոլ, ֆէրաճէ, լոդիկ որ ասիկայ Ճեմարանը կուտայ ;

Դ. Յեկեղեցւոյն ելնելնուն պէս՝ չխառնակ Ճեմարանը ամեն մէկը իւր դրասեղանին վերայ կուգայ կընստի մէկ ժամ և կէս սերտողութեան դասերնուն կըպատրաստին և ապա մէկ ժամ և կէս ալ դաս առնել և նոր դասին վրայ նայել ժամը կըլլայ երրորդ.

Ե. Ժամ երեքին կիջնեն սեղանատունը ըմնան կէս ժամ նախաճաշիկ կընեն, և այդ կէս ժամու մէջ Աստուածաշունչի ընթերցմունք պիտի լինի պատմութեամբ, սոյն դահլիճալթին ընելէն ետքը զանգին ձայնովը կըգոհանան կելնեն Ճեմարանին մէջ իրենց տեղը կընստին.

Զ. Կէս ժամ սերտողութիւն, մէկ ժամ գիր գրել, և ասկեց ետքը մէկ ժամ և կէսն ալ երկրորդ դասատուութիւն այլևայլ գրեանց եւ պատմութեանց, ժամը կըլլայ վեց.

Է. Զանգակը կհնչուի տղայք կիջնեն սեղանատունը, կէս ժամ կերակուր և Աստուածաշնչի պատմութիւն, ապա կելլեն մէկ ժամ պտըտիլ, զբօսնուլ, ուրախանալ և անմեղ խաղերով պարապիլ, ժամը կըլլայ եօթնուկէս.

Ը. Զանգակի ձայնովը կելլեն ճեմարանն, կէս ժամ տաճկերէն սերտողութիւն, մէկ ժամ դասատուութիւն մէկ ժամ գրագրութիւն, կէս ժամ ընթերցմունք կանոնաց, ինը ժամ տասն և կէս, ուստի կոչնակի ձայնին կիջնեն յեկեղեցին և յեկեղեցւոյն աւարտելէն զկնի կէս ժամ ալ երեկոյի ընթրիք, և ապա զանգակի ձայնիւ միանգամայն կուգան Ճեմարանը դասի սերտողութիւն և գրութիւն և ընթերցմունք մինչև ժամ երեք գիշերոյ, և ապա ՚ի ննջարան կըհրաւիրուին, ննջարանին մէջ աղօթքերնին ընելով խաղաղութեամբ ննջել.

Արդ կմնայ ամեն մարդ իր առաջին ընտիր յիշատակը աշխարհիս մէջ և մանաւանդ իր կողմանէ Աստուծոյ նուիրելիք ընծայն, իր զաւակը պիտի ըլլայ, պէտքէ զաւակը կամ եղբայրը ղրկել այս Ճեմարանը, որ ընդ հովանեաւ ամենօրհնեալ սուրբ Աստուածածնայ տաճարին է.

եթէ մէկը խորհրդածութեան առնելու ըլլայ, լաւ պիտի իմանայ ինչ քան ծանր ծախուց և աշխատութիւններու պետք ունենալը, և վանիցն ալ այժմեայ եկամուտներն ալ բոլոր ուխտաւորաց և վիճակաւոր յայտնի է, որ թէ վանից միաբանութեան և թէ խախտեալ շինքերու տարեկան նորոգութեան չ'բաւելը, ասացելոցս վկայ են մեզմէ եկող վանահայց եկամտից և ծախուց հաշուատումարները և թղաթնու պարտքը և չինուածոց ճեռացած խախտեալ տեղերը որ մեր նուաստութիւնը վճարեց և նորոգեց մեր անձնական դրամքն, որ այս բանիս համար խորութիւն չունիմ, վասն զի ես նուաստս բոլորովին վանուցն եմ։ այս մինակ ըսել կուզեմ որ դարձեալ ժողովրդոցս տրօք և աղաչոց տիրուանքներու որոշեալ նուիրօք, և արթուն հոգաբարձութեամբ մեր և Գեր. Տիգրանեան Մկրտիչ Արք Եպիսկոպոս Սրբազանէոր։

Պիտի շարունակուի և պահպանուի եթէ Տէր յաջողեսցէ, վասն զի, էրէ ու Տէր պահեսցէ ընդունայն գէնն պահապանք նորա։ Բայց՝ ազգասիրութեան և կատարեալ մարդկութեան բարի հոգի և սիրտ ունեցողք թէ աղայք և էֆէնտիք, թէ իշխանք և թաղիանք և թէ էֆնտիք և էֆնտիք պաշիք, բոլորովին անտարբեր պիտի չմնան իրենց արդար վաստակոց տրօքը պատկելու ճեմարանս նպատակը, զի որով՝ ինչից թէ ներկայիս և թէ ապագային մեծամեծ ազգային օգուտներ պիտի քաղուին, 'ի պարծանս հայազգութեան և բոլոր քրիստոնեայ եղբարց և մանաւանդ աշակերտաց հայրերուն և ազգականներուն, ուրեմն կ'յուսամք ուր ուրեք ասոյն տեսակը կարդացուելիք ըլլայ, ապարդիւն չ'պիտի ելնէ, 'ի փառս Աստուծոյ և 'ի պատիւ հայազգութեան։

Ողջ լերուք։

Ն. Առաջնորդ և վանահայր
Բարձրահայեաց Սրբոյ ուխտին։
Յովհաննէս Վրդապետ
Տէր Պետրոսեան Տիրոնակերոյն

1372
'Ի վանս Բարձրահայեաց
ՅԱրղնի

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1 Գիչերօթիկ ձեմարանի ներքին և արտաքին կանոնները։

2 Սկսեալ 1434 տարուն ասդի եկող վանահայրերու անուններն և գործքերնին,

3 Տէր Պօղոսեան ճգնաղդեաց Օհաննէս ծայրագոյն վարդապետի տան և եօթը ամեայ վանահայրութեան գործքերը։

4 Յիշեալ վանահօր ծնունդը և ղորդանալը՝ վարդապետ ձեռնադրութիւնը։